

ANTHEA

Ubi novus illuxit dies omnium fulgiddissimus, dormientem excitavit puerorum ac virginum, ut videbatur, chorus, ea gratia vocum tamque suavi sono, ut putares canere inter auras Charitum concordiam:

*Funde, Sion, carmen: salve mihi splendida Solis
Purpura; salvete o virides in collibus herbae
Et gemmae roris zephyrique tepentis odores.
Quam serpit dulcis circum praeco dia sanguis!
Instaurate aras, dabimus mox thuris odores
Mundaque purpureo spargemus limina flore.
Funde, Sion, carmen: longae post tempora brumae
Impia silva ruit, iesseia germinat arbor.*

Quo cantu delectata mulier risit tam blandum, ut nihil ex forma posset cogitari pulchrius. Adiere parens et coniux, quibus nullae fuerant auditae voces, admiratique oculos clariiores stellis extra lumen fulgentibus et roseo colore suffusas genas, suis met oculis detrectabant fidem. Iamque in spem novam erectus animi pendebat Cinna, deberetque humi se prosternere diisque agere immortalibus gratias. Verum, quem in eo esset ut poplites flecteret venerabundus, revocatus est ab uxore petente ut in atrium sub umbra palmea deferretur.

Ibi aliquot horas spatiani viri periculum meridiani temporis anxii exspectabant, eo magis quod videbatur aegra in dubium soporem incidisse. Cinna, qui omnia facilius quam moram illam perpeti poterat, metum inter et spem, dormientis anhelitus pene numerabat singulos. Fit tandem aliquando meridies. Anthea, repente reseratis oculis:

— Arripe — inquit — me manu, Cai. Expalluit Cinna, ratus umbras terrificas de more adesse mulieri.

[6]

— Videsne — inquit Anthea — producentem lucem illam meque petentem?

— Obscro: averte inde oculos.

At illa gestienti laetitia:

— Ecce lucem — exclamat. — Agnosco hominem: Ipse est: en mihi subridet: transfixas ad me tendit manus. O inaudite misericordiae virum, imo Deum! Ipse me sanat: Ipse me vocat.

Ad haec Cinna tremebundus:

— Eamus — inquit — eamus ad Ipsum.

Desiluit lecto mulier iis animi et corporis viribus, quibus usa fuerat antea nunquam. Simul autem caeco quodam impetu decurrentibus obviam fit Pontius Pilatus, citato cursu anhelus abstergens que frontem sudore diffluentem.

Is ancipiit inter cachinnum et stuporem vultu:

— Audistisne? — inquit. — Excitatum aiunt a mortuis Nazarenum.

Cui Anthea:

— Scimus; quaeso, ne moras afferas.

— Arreptaque viri manu: Eamus — inquit — eamus ad Ipsum!...

FINIS

Ad proximum numerum:

EVENUS ET ELISA

Carmen FRANCISCI SOFIA ALESSIO, in certamine poetico Russantinio an. MCMXXXIV magna laude ornatum.

IMPRIMATUR: Fr. A ZAMPINI, Ep. Porphyreonen.,
Vic. Gen. Civitatis Vaticanae.

Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

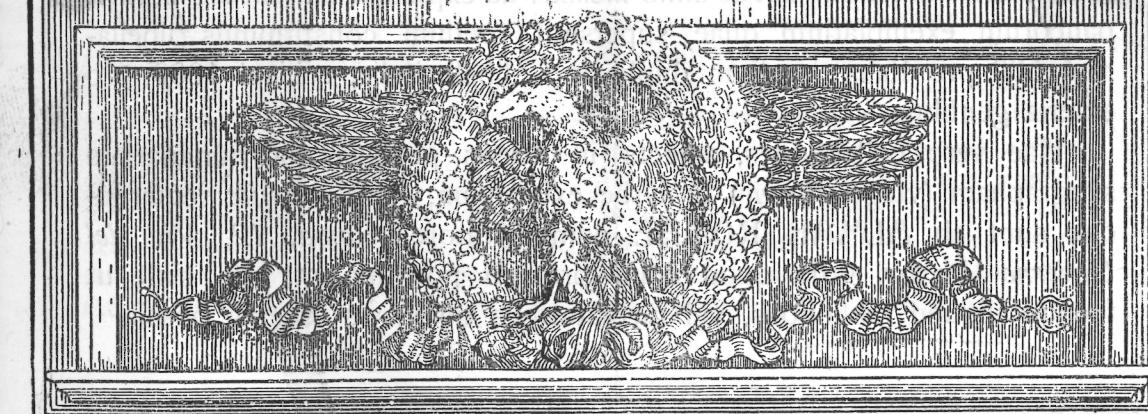
ALMA ROMA

QVID QVID NON
POSSIDET ARMIS
RELLIGIONE

TENET

Per.
Lat
011

C. DEL VECCHIO.

Nuperrime prodiit

JOSEPHI FORNARI opus, cui titulus:

COMMUNIA VITAE

Phrases et formulae ad latina colloquia instituenda.

Editio altera locupletior.

Venit libell. italic. 8; quibus addenda erunt libell. 0,50 in Italia; libell. 1 apud exteras nationes, pro transmissionis expensis.

Praeterea

Apud Commentarii Administratorem venumdantur eiusdem auctoris Mileiae fabulae latine scriptae scenisque accommodatae apud ephebea facile agendis:

FRIDIANUS-FRANCISCULI PRANDIUM

Singulae pretio italic. libell. 2.

(*Ils vero qui extra Urbem hos libros mitti iubeant, addendum erit publici cursus pretium, iuxta normam libell. 0,60 pro singulis exemplaribus.*)

Pro lectoribus novisque sociis, qui **integram ALMAE ROMAE collectionem** habere cupiant ab anno MCMXIV ad expletum annum MCMXXXIV, paucorum exemplarium quae supersunt pretium constituimus libellorum 500 pro Italia; pretium duplicatum, libell. italic. scilicet 1000, pro exteris gentibus.

Hae vero collectiones, adiecta in litteris pecunia per nummariam syngrapham (vulgo *chèque*) in Urbe exigendam, *recto tramite* requirendae sunt ab **ALMAE ROMAE** administratore (*Roma, 12, Via del Governo Vecchio, 96*): quod enim pretium positum est, non sinit ut foenus aliquod bibliopolis, vel mediatoribus quibusvis rependi possit.

Ann. XXII

Romae, Mense Octobri MCMXXXV

Fasc. X

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

I retium subnotationis an. MCMXXXV est pro Italia libell. 15; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequias; ante solvendum rectoque tramite mittendum ad Iosephum Fornari doctorem Romam, Via del Governo Vecchio, 96.

De certamine poëtico Hoëufftiano quid nunc sentiendum providendumque sit

Quamvis qui me minime noverint fortasse me ad haec scribenda quadam invidia, vel alio animi motu atque improbando, impulsum esse putent, tamen, his neglectis, postquam rem diu perpendi, mentes omnium, quibus — neque ii merecule sunt pauci! — latinorum litterarum condicio est cordi, ad nonnulla tandem revocandas censeo, quae ad *Hoëufftianum*, quod dicitur, *certamen* spectant, id pro certo habens non meam ipsius tantum sententiam prolaturum, sed eorum omnium quoque, adhuc summo amore musas excolentium latinas.

Quid quantumque amstelodamicum certamen, munificentia Henrici Hoëufft ad bonas litteras provehendas omnibus gentibus indictum anno MDCCXLIV, latinitatis causae ita profecerit, ut numerus poëtarum magis magisque in annos frequentior fieret, nemo sane est quem fugiat; neminem sane hoc latere debet quantum decoris ipso certamini Itali vates dederint. Quod ut clare pateat, satis erit si qui consideraverit Albini, Carrozzari, Casoli, Faverzani, Galante, Gandiglio, Gra-

ziani, Moltedo, Pascoli, Reuss, Rosati, Viatrioli, Bartoli, Sofia Alessio, Trazzi, ut notiores attingam, nostrates esse, quum exterarum gentium, qui in arenam hoëufftianam descenderint, perpauci sint et, si Esseiwan, Hartmann et Weller exceperis, perraro praemia vel laudes sibi adiudicaverint. Namque ex ducentis ferme et septuaginta poëmatiis, quae inde ab anno MDCCXLV ab Academia edita sunt, minus septuaginta tantum non Itali considerunt. Neque vero numerus solum carminum considerandus est, sed, ut par est, et pondus; immo praecipue pondus. Quo item Itali facile omnibus et longe præstant; quae quidem minime vana iactatio est, quum apud nos non modo nunquam latinae poësis cultus prorsus defecerit, sed semper poëtae non caeci veterum vestigia premere sed, nova complexi, etiam nostrorum temporum et sensus et inventa et sperata nobili antiquorum lingua canere ita conati sint, ut iam novum litterarum renatarum aevum ortum esse videatur. Iure igitur hac in re gloriamur, meritoque de his omnibus tam saepe vel acriter disputamus, quae nos fere unos tangere arbitramur. Nec mirum sane quod latinarum musarum sedes Italia adhuc exstet: hic Roma est, unde sapientiae atque artis splendoribus totus orbis terrarum est col-

lustratus; hic locus ubi priscum nostrum sermonem haud pauci optime callentes semper fuerunt, qui et iuncto et soluto pede antiquam matrem exquirerent ro-tundo ore nunquam instituere destiterunt.

Ad hunc latinitatis amorem fovendum procul dubio certamen Hoëufftianum non parum sane profuit quod et ipse Iohannes Pascoli gravis auctor testatur, nisi hollandicum incitamentum quotannis adfuisse, nec tam frequentes vates futuros, nec tot carmina conscripturos fuisse. Grates igitur maximas et habemus et pluri-mas referimus magno illi Hoëufft, quem Didacus Vitriolius nonnullique alii alterum Maecenatem non semel laudibus extulerunt, eoque magis quadam tristitia ac dolore afficimur, quod certamen poëti-cum e vertice fere ad imum misere iam cecidisse videmus. Quid? latinitatis amor nunc ita defecit, ut quotannis aegre inveniantur qui « laurea apollinari » donen-tur, quique, in aliorum exemplum, « magna laude » ornentur? Num huius tem-poris cum prioribus comparari nequeunt poëtis nec carmina ulla conscribunt, quae iure meritoque laudari atque edi possint? Quae denique et qualia sunt carmina quae ab Academicis viris eduntur? Qualia vero quae immerito atque — aperte dicam — iniqua lance usi iudices ut omnino indigna reiciunt? Certamen igitur Hoëufftianum, quod complures ferme prolapsum autumant, utrum iudicium an ipsorum poëtarum vitio cecidit? Hoc quaerimus.

***

In primis enim animadvertisendum est quod, longe aliter ac prius usitatum fuit, nullum prorsus iudicium de singulis carminibus tempore missis editur, ne de iisdem quidem aliqua ratione ac pondere distributis ac conglobatis. Quod quantum latinitatis causae noceat, neminem esse puto quin videat. Quid enim de suis la-boribus vates censem? Quomodo vitia

iam admissa vitabunt virtutesque, si quae insint, augere pro viribus conabuntur, quum nullum iudicium criticum, sive in se ipsis carminibus spectatis, sive cum ceteris comparatione instituta, prolatum fuerit? Quam denique vel minimam delectationem ex opere tam diutino labore confecto vates, ut par est, sumere poterunt? Atqui hoc unum gaudium iis restat qui, quum ceteri omnes suum studium atque animum illuc convertant unde maiores opes capere possint, nescio qua re ducti nulloque sane emolumento tot dies saepe totque noctes cum musis ludentes consumunt... Optandum est itaque in primis ut iudices certamini Hoëufftiano praepositi de singulis carminibus quid ipsi sentiant manifes-tum faciant, non hollandico suo ipsorum sermone usi — nemo enim Italorum, aut perpauci quidem, huic linguae operam navare suum esse censem — sed, ut patet, latino, omnia iudicia vel libello edentes vel ea per ephemerides vulgantes, quae in omnium, quorum intersit, manus sint perventurae. His iudiciis nostrae quoque *Almae Romae* commentarii, qui ubique fere terrarum a litteratis viris legitur, Mo-deratorem vel maximum locum libentissime praebiturum esse puto. Hoc iudicibus Amstelodamicis proponenti, in animo mihi est exemplum imitatione dignum laudare, quod iam diu protulerunt viri illi Ramorino, Angelini, Cima qui, primo certamine a *Voce Urbis* anno quidem MCMI indicto, decernendo electi, fusam atque amplam *relationem criticam*, quam dicunt, ediderunt; nec vero silentio est praetereundum quod in illo certamine locrensi a Triumviri constituto, usitatum est — quod certamen valde dolendum multis de causis iam in desuetudinem abiisse —; nam iudices quid de singulis carminibus sentirent semper et prius ore tenus conventu omnium habitu manifes-tum fecerunt, deinde, libello ad id ipsum parato, ediderunt.

***

Nunc ad alia veniamus, quae iamdiu nonnullos torquent. Si quis vel raptim oculis percurrat carminum Amstelodami-corum volumina, quae singulis annis vul-gantur, nequit admiratione quadam ac dolore non affici, quum videat numerum carminum editorum, praesertim post mor-tem illius Hartmanni, cui clara clari vatis vis inerat, eidemque in iudicandis carmi-nibus magna ingenii subtilitas, fere semper in annos ita minui, ut difficile iam vi-deatur nunc ab Hoëufftianis iudicibus duo vel tria modo carmina edenda in-veniri posse, quum nonnunquam plura quam quinquaginta sua lance pensarint. Quid? putemusne poëtas dormitare? At probe scio nonnullos, qui iam quotannis inde ab immortalis Iohannis Pascoli tem-poribus in certamen non ingloriose descen-dent, adhuc singulis annis omni nisu studivisse, ut opera conficerent quae, her-cules, edita in ephemeridibus cum mihi tum aliis perlegentibus, quamquam iudices Hoëufftiani ea nulla laude ornata reie-rrant, haud indigna visa sunt, quae cum laudatis vel *praemio ornatis* comparari possent, immo nonnunquam iis omnino praeferrantur.

Minime igitur nostris diebus latinae linguae cultus atque amor languet, lon-geque a vero aberret qui, sententiis Au-stelodamicorum virorum fretus, censeat aut nihil hic temporis latinis versibus conscribi, aut certe nihil laude dignum.

Quo autem iudicio ducti Hoëufftiani viri quaedam horum carminum et reie-rrant ac reiciant minus intellego. Num aliquorum mendorum causa, quae conscri-bentes fallere possunt, praesertim quum carmina raptim, tempore ingruente, pu-blico cursori tradenda componantur? Sit sane! At, quamquam prosodica menda (metrica perraro inveniuntur suum pon-dus in iudicando et habent et habere de-bent, fatendum tamen est ea non semper

tam frequenter tamque turpiter opus in-ficere, ut statim illud reponendum appa-reat, neque eiusmodi saepe esse, ut nullo prorsus labore corrigi non possint. Ne Iohannis quidem Pascoli carmina semper, ut omnes norunt, et prosodicis et metricis vitiis carent; verum, et quum ita sint, nemo tam alienus a litteris atque artis sensu est, quin mirabilis vatis admiranda opera iudicet. Quid igitur? Vitiis parvi momenti sublatis, nostrorum poëtarum opera, paulo maiore cura perpolita, vere latinitatem ac poësim redolere possunt, graviterque ideo iudices peccant iis de-bit laboribus praemia denegantes.

An demum rerum causa, quae minus placeant, reiciunt? Hic vero quaestio ma-ioris ponderis omnibus consideranda pree-betur. Nam, si omnia carmina, quae singu-lis annis vel praemio vel laude ornata sumptibus legati eduntur, ea essent, ut prorsus animos legentium captarent nul-lamque comparationem iure cum reiectis ferre possent, nemo sane hac in re quic-quam improbat. At quaerere liceat quid in carmine *Arvernus* laudandum iudices invenerint, quidque revera laudandum sit. Ineptum sane argumentum (absit iniuria!), nullis prorsus veneribus decoratum et, quod maximum est, haud levibus nebu-lis ita obvolutum, ut minime intellegatur quid vates voluerit, nedum animis mo-veamur.

Num melior illa *epistula ad Murrium reatinum?* Evidem puto e calamo Iohannis B. Pighi clariora carmina effluere posse quam quod effluxerit, modo res digna sit, modo nullis tenebris obvolvatur, modo vates speciem praebat se nolle tantum versus condere, sed, qua deceat, gravitate animos movere, modo denique ne suum tempus ineptis vanisque rebus in carmine conscribendo terere videatur. Idem quo-dammodo dicendum de illa *Pietate*, de *Ruris desiderio*, quae carmina his prio-ribus annis sunt laudata... Pedes recti

quidem sunt; et sint sane numerosi; plana carmina sunt, at omni poëtico sensu ita carentia, ut nonnunquam similia videantur veterum alumnorum scholasticis pensis, e quibus musae omnibus constat quanto longius evolaverint. Ne de aliis carminibus mentionem faciam, id unum rursus quaerere fas sit: quid laude dignum h̄ic iudices Hoëufftiani invenerunt? Quae quaestio minime supervacanea est, quum persaepe poëtae nimia admiratione sint confecti, videntes ea carmina, quae ipsi minoris ficerent, laudem consequuta, altera, quae maioris, prorsus seposita vel reiecta. Quid vero improbandum invenerunt in *Corsonna*, *Sarnulo*, *Pugilibus*, *Virgili nativitate* Vincentii Polidori, cuius unum tantum carmen, *Gallus et Lycoris*, laudatum est a. MCMXXII in certamine Hoëufftiano? Atque ego quidem puto hanc *Corsonnam*, hunc *Sarnulum*, hos *Pugiles* sive ad res sive ad latinitatem respexeris, haud minoris esse quam *Gallum*.

Quodsi ad alium nostrorum poëtarum transeamus, num putemus *Evenum et Elissam* Francisci Sofia Alessio, quod carmen in huius anni certamen est missum, non tanti esse quanti primum eiusdem auctoris carmen, *Duo Magi*, vel quanti *Plotinum et Pauperrimum bonorum*, quae omnia « laudem » dumtaxat sunt assequita? Minime comparatio est facienda cum carminibus, quae ante Iohannem Pascoli Amstellae laudabantur, quum omnibus ea legentibus clare pateat etiam carmina, quibus tum praemia assignabantur, non omnibus certe numeris probari, neque ea esse interdum nisi exercitationes, quae vocantur, prorsus omni luce poëticoque afflatus carentes. Iure igitur meritoque Franciscus noster dolore, ni fallor, affici debet, qui videat carmina, quae quondam laudibus, si non praemio, ornata forent, statim nunc reici, quum sibi ipse persuasum habeat se eodem, immo maiore nisu, iisdemque musis suadentibus quotannis

ad ea conficienda animum vehementer intendere.

His ipsis vero diebus libellos quosdam manibus versanti mihi ante oculos venit *programma* certaminis anni MCMIX, quo tempore paulo fusius quam nunc faciunt, iudices de carminibus sententiam ferebant. Eo anno in certamen missum est carmen *Ruso tucullio*, quod, ut ipsa verba iudicum referam, « multis nominibus se commendat » prae ceteris et « prelo et fortasse *praemio* dignum iudicaretur, nisi vitis metricis sat gravibus et aliqua orationis obscuritate dedecoraretur ». Hoc carmen plures sequentibus annis Amstellam missum alio titulo iteratisque curis expolitum, ipsum est quod, nonnullis ante annis, in *Alma Roma* commentario editum est, nempe *Flavius ludimagister* Alafridi Bartoli, idque in certamine Ruspantiniano summis ornatum laudibus.

Obiectam orationis obscuritatem, quae quidem nunc in carmine perspiciat, praetermitto, sive quod non minor est quam quae in reliquis eiusdem auctoris carminibus iam laude ornatis invenitur, sive quod hanc rem longe aliter alii considerare possunt. Fuerint sane vitia metrica sat gravia in primo exemplari, quod quidem, iis saltē qui vatem norunt, non ignorantiae, sed nimiae facilitatis culpa esse videatur. Id tamen in dubium nemo revocare potest illius carminis vatem vere latinitatis quam peritissimum sese ostendere, vere vim leporemque horatianum ita redolere, ut nesciam an quisquam apud nos nunc aequa scribere potuerit. Non meum est hic laudes carminis eiusque poëtae proferre; unum tantum adiciam, *Rusonem*, nisi vitis metricis dedecoraretur, prelo et fortasse *praemio* dignum iudicatum. Num nunc quoque illa vitia iuveniuntur? Cur igitur *Flavio ludimagistro*, i. e. *Rusoni*, ab huius temporis iudicibus ne laus quidem, nedum praemium, hoc anno est assignata? Iniuste ergo aut illi

tunc egisse, aut hi nunc agere mihi vindentur. Quid autem? *Arvernus*, vel *Ruris desiderium*, huic *Flavio* sanus praeponam?...

Ne longius forte meum sermonem producam, nonnullis omissis vel in aliud tempus prolatis, hoc postremo attingere volo. Quā fit ut de iisdem carminibus alii iudices longe aliam sententiam, toto caelo diversam, protulerint? Res nominabo.

In certamine Ruspantiniano, quod valde dolendum est non singulis annis decerni, *Somnium Horatii Adulsi Terralbi* (sub quo nomine anagrammatice ut dicunt, confecto

Alafridus Bartoli latet) non laudem, sed praemium adeptum est, quippe quod vere musam pascolianam redolaret, quum Amstelodami reiectum esset quod « frequentioribus Horatii sententiis effartum videatur ». Quam sententiam non mihi quidem in animo nunc est confirmare neque refellere, ut Taciti verbis utar: ex ingenio suo quisque sua lance id pendat, quum carmen iam editum¹ ipse legere possit. Aliud recentius exemplum. In certamine Ruspantiniano praemium adeptum est *Rus pascolianum* Vincentii Polidori, quod Amstelodami ne laude quidem dignum est iudicatum. Praeterea in eodem certamine Ruspantiniano laude ornatur *Fabularum liber alter* Ioh. Mazza, *Finis Aquileiae Quirini Ficari*, *Pugiles* Vincentii Polidori, *Eenus et Elisa* (quod carmen idem est ac *Ad sacellum Veneris*) Francisci Sofia Alessio; in locensi vero carmen *De Virgili nativitate* eiusdem Polidori aureo praemio ornatur, quae (ut alia omittam) prorsus reiecta sunt a iudicibus Hoëufftianis, qui tamen *Arvernus* et *Pietatem* laudaverunt!...

Aliis vero temporibus alia iudicandi ratione usi sunt; nam, quum anno MCMXIV praemium carmini *Dies Neptuni festus* denegavissent, quod res et nomina — id

tamen ipse auctor adnotaverat — ex Hoëufftianorum atque Italorum rationem carmina iudicandi persaepe minus congruere, quum, quae illi reiciant, hi nonnunquam laudent; nescio vero, quum index carminum, quod sciam, nunquam Romae editus sit, an, quae iudices Romani reiecerint, Hoëufftiani laudibus insigniverint!

Utrorum igitur sententiis est magis favendum? Quorum interest, ipsi rem videant. Quin immo viderunt, quandoquidem ipse non semel neque unum audivi graviter iudices Anstelodamicos reprehendere atque improbare, utpote qui impares suo muneri fungendo — neque huius rei causas exquirere volo — iam sese præbere videantur. Nec quisquam miretur quod tam vehemente Italici viri latinae poësis amore flagrent; h̄ic enim, inquam, latinarum musarum sedes et fuit et est. Ceterum quo animo improbemus qui, quum ceteri aliis negotiis allicti illuc mentem intendant unde maiora, neque eadem animos spectantia, fluant, acriterque admittentur iuvenes birotis nisu fugientes vel caestu pugnantes, hunc latiae poësis campum excolunt ac tinentur ne unquam tanta gloria intercidat ac langueat, tantillo laudis, si forte contingat, contenti? Num putemus eos immerito angi, qui videant hunc latii sermonis amorem ab illis deprimi, quibus summopere esset fovendus?

¹ Cfr. *Atene e Roma*, a. IX, fasc. IV, 1928.

***

Quae quum ita sint, ut omnia paucis concludam, si iudicibus Hoëufftianis latinae poësis condicio cordi sit, iis puto esse consulendum:

1) ut quotannis de singulis carminibus vel per breve — non longus neque improbus labor est — criticum iudicium latine feratur;

2) ut aequiore lance poëtarum opera pendent ne forte quandoque videantur carmina laudibus vel praemii ornanda ipsi non merito, sed aliqua sorte eligere;

3) si vero carmina inveniantur quae quodammodo sensibus et coloribus ita niteant, ut his vitia obruantur, ab auctoribus emendata current edenda ut causam latinitatis promoveant, ne quisquam, fasciculos carminum Hoëufftianos evolvens, quibus nunc duo vel tria vel unum tantum carmina continentur, in hanc sententiam vero penitus obversantem veniat, musas latinas aut languentes, aut extintas omnino iam esse.

Quidquid est, gratum habuero si de proposita quaestione quid vates ipsi aliive sentiant libere atque animose manifestum fecerint. Ad novum igitur sane... certamen cives et peregrini invitantur, hac una lege, ne quis, ut ipse meo sermone iam feci, Moderatoris nostri ac legentium patientia abutatur.

Messanae.

JOSEPHUS MORABITO.

SOCIIS MONITUM

Anni MCMXXXV exitu adventante, Socios omnes — nec ita pauci sunt! — qui nondum annuae subnotationis pretium (lib. 15 in Italia; 30 apud exteras gentes) solverunt, iterum iterumque rogamus velint cum « Almae Romae » administratore rationes suas quamprimum exaequare.

DE LATINI SERMONIS ELEGANTIA¹**De Periodo.**

1. - Periodus est sententia ampla² et numerosa,³ incisis membrisque constans, ita positis et inter se connexis, ut ad finem usque ultimi membra sensus maneat suspensus; v. g.:

Ut facilime quales simus, tales esse videamur, et si in eo ipso vis maxima est, ut simus ii qui haberit velimus, tamen quaedam praecepta danda sunt (Cic., Off., II, 13, 14).

Incisum est pars orationis brevissima (=ab una ad novem syllabas), exhibens sensum

a) nunc perfectum, quando nempe sententiam seu phrasim efficit; v. g.:

Domus tibi deerat? (Cic., Orat., 67, 224).

Optio est tua (Cic., Fat., 3).

b) nunc imperfectum, quando incisum ad alicuius membra vel periodi compositionem concurrit; v. g.:

Ut aegroto, dum anima est, spes esse dicitur, sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti (Cic., Attic., IX, 10).

¹ Cfr. fasc. sup.

² Grammatici quidam minime requirunt ut periodus sententia sit ampla, dummodo periodice constructa sit. Hinc periodos vocant sententias huiusmodi; v. g.: Itaque, si quid scias, mecum id communica. - Tibi, quod abes, gratulor. - Pompeium haec res, quae ceteros remorari solent, non retardarunt (Cic., Leg. Man., 14).

³ Numerus, ait Forcellini, est « proportio quaedam inter duos plures motus, quorum quum alii sint longiores, breviores alii, et similia habeant intervalla, efficiunt concentum quemdam, qui vel gratus est, si proportio illa conveniens sit apte respondens; vel ingratus, si minus apte conveniat. Dicitur numerus, quia illa distinctio brevium et longorum, illaque varia intervalla numerari possunt, continuatio indistincta non potest ».

Iam diu est quod victum mihi non datis (Plaut., Amph., I, 1, 146).

Membrum est orationis portio, quae, rhetorum iudicio, non ultra viginti¹ syllabas progreditur. Sensus exhibit

a) nunc perfectum et absolutum, si extra periodum usurpat; v. g.:

Canescet saeclis innumerabilibus (Cic., De Leg., 1, 1).

Oportet testimonium cum re convenire (Cic., Heren., 4, 3),

b) nunc imperfectum et suspensum, si in periodo;² v. g.:

Sed quum eris curru Capitolium invectus... (Cic., Somn. Scip., 2).

Dum Carthaginenses incolumes fuere... (Sall., Iug., 14).

II. - Si materiam spectes, periodus distingui solet in historicam et oratoriam.

Historica illa est quae factum praecipuum, quod narratur, in propositione principia exponit, facta autem leviora in secundariis;³ v. g.:

Quum rex Pyrrhus populo Romano bellum ultro intulisset, quumque de imperio certamen esset cum rege generoso ac potente, perfuga ab eo venit in castra Fabricii (Cic., Off., 3, 22).

Oratoria seu logica illa est quae, sententia praecipua in propositione principali posita, sententiis vero secundariis in subiectis, omnibus viribus id efficere stu-

¹ Sententia uno membro constans, quod ultra viginti syllabas progreditur, vocatur improprie periodus unimembris; v. g.: Nam scutum, gladium, galeam in onore nostri milites non plus numerant quam humeros, lacertos, manus.

² Membrum aliquando incisis constat; v. g.: Frons, oculi, vultus persaepe mentiuntur. - Aliquando simplex est et sine incisorum intervallo; v. g.: Tranquillitas animi omnibus terrarum divitiis anteferenda est.

³ Ad varietatem periodi obtinendam, Latini sententias praesertim temporales nunc ablative absoluto, nunc participio coniuncto, nunc propositione coniunctiva vertunt.

det, ut, numero suo et quodam quasi concentu, eorum qui audiunt animos delectet eosque attentos et benevolos faciat; v. g.:

Quamquam mihi semper frequens conspectus vester multo iucundissimus... est visus, Quirites, tamen hoc aditu laudis... me... meae vitae rationes prohibuerunt (Cic., Leg. Man., 1, 1).

III. - Si formam species, omnis periodus duas habet partes; nimur protasis et apodosim. Protasis est prior pars, ex qua pendet posterior, et in quo oratio crescit quodammodo et attollitur. Apodosis vero est altera pars, in qua sensus completetur; v. g.:

Simul atque increpuit suspicio tumultus, || illico artes nostrae conticescunt (Cic., Mur., 10).

Si (adolescens potens et nobilis) dignum se maioribus suis praebuerit, || tua laus ex aliqua parte fuerit (Cic., Fam., II, 18).

Periodus *bimembris* ea dicitur, cuius protasis membro uno, altero apodosis absolvitur; v. g.:

Ergo et mihi meae pristinae consuetudinem, Cai Caesar, interclusam aperiui, || et his omnibus ad bene de omni republica sperandum quasi signum aliquod sustulisti (Cic., Marcel., 1).

Periodus *trimembris* ea dicitur, in qua alterutra partium membro constat duplificato, altera unico; v. g.:

Quum e Cilicia decedens Rhodum venissem, | et eo mihi de Q. Hortensii morte esset allatum, || opinione omnium maiorem animo cepi dolorem (Cic.).

Periodus *quadrimembris* ea dicitur, quae quatuor membris constat; v. g.:

At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, | qui in hoc ipso, in quo exsultat et triumphat oratio mea, me vehementer accuset, | quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quam emi-

serim: || non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum (Cic., Cat., II, 2, 3).¹

IV. - Distinguunt praeterea periodum *stricte dictam et late dictam*.

Si sententia seu propositio primaria per unam vel plures propositiones secundarias veluti dissecetur,² periodus est *stricte dicta*; v. g.:

^{1 a)} Periodus *quadrata* dicitur ea quae quatuor membris contextur, quorum duo protasim, duo apodosim formant, ita ut quae in apodosi incliduntur sint prioribus magnitudine et compositione similia. Quae si valde numerosa sit, *rotunda* dicitur; v. g.: Etsi, Quirites... etc... ad absolucionem debet videri (Cic., Rab., 1, 1).

^{b)} Si periodus membris conflatur quae amplius viginti syllabas habent, vocatur periodus *pneumatica*, quia ad dicentes spiritum accommodatur.

Quum sententia amplius quatuor membra continet, ipsi vulgo datur nomen: *circumductio periodica*, si a quinque ad octo membra excurrat (Cf. Exord. Pro Milone, 2); *pneuma*, si membra et incisa congeruntur, quoad dicentes spiritus et latera perferre possunt (Cf. Cic., Suppl., 36); *tasis* (extensio), si pneuma ita longum sit, ut dicentes spiritum excedere videatur (Cf. Cic., Suppl., peroratio: Num te, Iupiter...).

Desectio sententiae primariae unitati periodi favet. Hinc venuste vox communis, quae ad propositionem primariam et ad secundarium simul refertur, in fronte ponitur, ante propositionem secundariam. Illud fit:

a) quum utriusque sententiae idem est nominativus, aut casus; v. g.: *Verræ*, simul ac tetigit provinciam, statim Messanam litteras dedit (Cic., Verr., V, 10) - *Quem* ut barbari incendium effugisse eminus viderunt, telis missis interfecerunt (Corn., Nep., Alc., 10),

b) quum nominativus propositionis primariae occurrit alio casu in propositione secundaria, ubi tunc pronome effertur; v. g.: *Antistes Romanus*, quum *eum* magnitudo victimæ movisset..., Subiunum ita alloquitur,

c) quum nominativus propositionis secundariae occurrit alio casu in propositione primaria. Tunc nominativus propositionis secundariae retinetur; v. g.: *L. Manlio*, quum dictator fuisse, Pompeius tribunus plebis diem dixit (Cic., Off., 3, 31).

N.B. - 1) Interdum duae aut plures voces sunt propositioni primariae et secundariae communes; v. g.: Idem Cretensibus, quum ad eum, usque

Hamilcar, postquam mare transiit in Hispaniamque venit, *magnas res secunda gessit fortuna* (C. N., 22, 4).

Consules, dum ipsi quaestionibus impidebantur, *Maenium delectui habendo praefecerunt* (T. L. 39, 20).

Si ante propositionem primariam una vel plures propositiones secundariae antecedant, periodus est *late dicta*¹; v. g.:

(Quemadmodum) concordia parvae res crescunt, || (ita) discordia maxima dilabuntur (SALL., Ing., 10).

Si conscientia nostra optimorum consiliorum atque factorum testis in omni vita nobis erit, || sine ullo metu, et summa cum honestate vivemus (Cic., Cluent., 58).

(Ad proximum numerum)

S. Leonardi in Helvetia.

I. Jss.

in Pamphyliam legatos deprecatoresque misissent, spem ditionis non ademit (Cic., Leg. Man., 12).

2) Desectio sententiae primariae fiat quotiescumque fieri poterit. Necessaria est enim ad perfectam periodum. Ne tamen primaria desecetur, quum sententia interiecta esset minus longe. Proinde ne dicas: « Scipio, ut Hannibalem tot victoriis exsultantem, quatuordecim iam annis in Italia commorantem ex Italia deduceret, exercitum in Africam traiecit ».

Primariae propositioni nec praeponi nec inseri potest propositione secundaria, quae, connexa cum subsequenti sententia, ultimum idcirco locum sibi postulat perspicuitatis gratia. Proinde ne dicas: « Scipio, ut Hannibalem ex Italia deduceret, in Africam traiecit. Qui hoc nuntio frendens ira et illacrimans recessit ».

HORAE SUBSECIVAE

I

VOX MEA

*Vox quam versibus effero
est vox cordis; adhuc gignitur intimo
sensu; grandia non sonat;
ut flos est humilius gramine conditus,*

*Non iactat nova; non sibi
plaesus vel meritos exigit, O malum*

sontes attulerint mihi! Quid tunc? Asperior vox mea num crepet?

*Suadens in miseros sonat:
ullam si lacrimam terserit aut leves
luctus reddere si queat,
acceptum sat erit tunc mihi praemium.*

II

NIVALIA

*Nunc quiescit candida nix in horto,
somnias fructus cerasus rubentes,
percutit nunc oppositam volucris
ala fenestram.*

*Pura, tuta non sine pace, mentis
ipse quaero gaudia meque totum
applico sacris studiis; levamen
dulce reposco.
Cordis aerumnis positis acerbis
aure sector Vergilium loquentem;
quae mihi tantum pia Musa dictat
carmina pango.*

III

VIA

*O, quae per varias traicis in plagas,
quo tendant horribiles dic, via; proximas
quas metas habeant, quas semel ultimas:
mundum retia nam tegunt.
Quas terras adeant vel quibus ex plagis
desertis abeant, quid tibi? quid mihi?
mutantes cupiunt pellere taedium:
multis vivere taedium.*

VINCENTIUS POLYDORI.

De aulaeis quae vulgo "Arratia" nuncupantur

De aulaeis nonnulla scribens, non de iis dico, quae ut stragula in lectis, vel peripetasma pro lacunaribus aut in scaena Maiores adhibebant; verum de rectagonis iis, thesauro regio dignis, quae a media, quam dicimus, aetate ad nostros usque dies celeberrimorum artificum tabulas aemulata sunt, atque arduo inco-

gnitoque prius filorum magisterio, differenti colorum specie ac varietate intextorum, terras, pontus, virorum ac mulierum imagines, pugnas, fabulosos aut historicos eventus, atque etiam interiores franco-belgarum aedium partes, escariis vasibus ex cyprio aere lucentes, initio reddiderunt. Atrebate ex urbe primum huiusmodi aulaea confecta putantur, exque gallica ipsius voce Arras, arazzi nomen vulgo apud Italos nos accepisse, quorum celebratissimi artifices ac magistri Gobelins fratres evaserent.

Non tamen primae arratiæ (sit via latino a me conflato verbo) singulare officinae, Lutetiae Parisiorum saec. xv inter vicum Mouffetard torrentemque Bièvre positæ, fortuna arrisit; non enim eam Rabelais ille mordaci carmine tantum perstringebat, sed Panurgius calumniosam historiam in populum circa ipsam diffundebat, rubrum in aulaeis illis a nullo homine prius adhibitum neque facile imitabilem colorem maleficio tribuens. Itaque Gobelins artifices in ius vocati sunt, iisque ex facto praestandum fuit, colorem ipsum a singulari quorumdam salium, quibus Bièvre torrens abundabat, saturationi deberi!

Arratiæ fama, pretium et usus in Gallia eo crevit, ut Aloisio XIV rege, auctore Colbert administro, civilis de re industria constituta fuerit, impensisque publicis schola condita, quam, in rerum publicarum illa occidentis saeculi xviii perturbatione, Maratus primus, ac deinde Robespierrus aboleverunt. Sed Napoleo consul arratiæ arti avitum honorem reddidit; quam restitutum Gallorum imperium auxit, aulaea innumera aptis artificibus committens, imo, an. MDCCXLVIII, antiquam scholam restituens.

*

Ex Flandria arratiæ artifices in Italiæ quoque transmigrarunt: quae huiusmodi artis, non minus quam cetera-

rum, digna sedes facta est. Venetiis circa dimidium saec. xv inventa arratia sunt a Ioanne Brugensi atque Valentino Atrebateni; deinde Ioannes Rostus ibidem inventum tamquam de re « procurator Ecclesiae S. Marci ». Ferrariae an. MCDXXXVI ducali aulae ad aulaea reficienda novoque stylo efformanda addicitur « Iocomus de Flandria de Angelo », et an. MCDXLI « Magister Petrus de Andrea », ex Flandria et ipse. Florentiae Lavinus Giglius Brugensis primum, ut videtur, hanc artem exercuit, qui apud « Artium Piores » laudibus effertur tamquam « vir utique probus et artifex excellentissimus in contexendis mirabilique artificio figurarum componendis pannis thapetalibus ». Revera is publicarum aedium parietes per mille ac trecenta brachia quadrata operuit tam pulchra ratione tamque conspicuis figuris, ut iis « solum spiritus et vox deficere videantur et vera corpora dici possent ».

Anno MDXLVI, auspice Cosimo I e Medicea gente, publicus aulaeorum discendorum ludus Florentia ipsa in civitate appetitur, eique praeficiuntur Ioannes ille Rostus, qui Venetiis tum usque fuerat, et Nicolaus Kerberus; hisce positis conditionibus, nempe ut optimos artifices sibi adsciscerent; tamquam tirones admittent iuvenes omnes ex Hetruria, qui artem percipere vellent, neve fas esset illos nisi probante Principe dimittere; ut denique toto animo ac studio operam suam, congruo tributo pretio, non solum in schola darent, sed ubicunque Principi placeret. Sic Mediceorum urbanae aedes et rura locupletata sunt splendidis illis pannis, ex aureis, bombycinis lanisque filiis contextis, quos etiam nunc admiramus; atque Italici quoque clarissimi artifices habitu sunt Franciscus de Pescina (a. MDLIX), Michaël Sopelli, Bastianus Scunditi, Gaspar Papini Bartholomaei filius, Ioannes Allastri, Ioannes ac Stephanus Termini, Bernardinus Masi, Matthaeus

Benvenuti, Nicolaus Bartoli, Leonardus Bernini, Victorius Demignotti, Ioannes Sagrestani.

Ioannes Gastonius Magnus Dux, ultimus arratiorum artis Maecenas in Hetruria recensendus est; eo demortuo, Franciscus Lorenensis, in imperii procreationem suffectus, an. MDCCXXXVIII, publicam arratiorum officinam clausit.

Tusci artifices tunc hoc illuc disseverunt; nonnulli sedem Neapoli posuere, a Carolo III e Borbonica gente liberaliter excepti. Quamquam Ferdinandus I, qui ei successit, vere Neapolitanae arratiorum scholae conditor exstitit, sub eoque aulaea Cervantesii, hispanici poëtae, herois gesta referentia fabricata sunt, quae tum perfectione operis, tum Gallicis inscriptionibus in ambiguo fuit, utrum Gobeliniensi officinae potius tribuerentur. Sed Neapolitana schola et ipsa cessit an. MDCCCLIX.

* *

Romanorum Pontificum erat hoc etiam decus Italiae servare. Iamque Leo PP. X Raphaëli Sanctio commiserat, ut historias ex Novo Testamento exque Apostolorum actis depromptas lineis describeret, totidemque arratiis reddendas, quae reapse summa arte Atrebate confecerunt Van Orluy atque Michaël Coxie, et adhuc in Vaticano asservantur. In illam arratiorum viginti ac duorum seriem admiratione perculsus Franciscus Card. Barberinius, Urbani VIII Pontificis nepos, utile, imo necessarium duxit officinam, quae cum Atrebateni, Parisiensi ac Florentina certaret, Romae condere. Arcessitus itaque in Urbem Florentia est, unde Barberiniana familia et ipsa repetebat originem, Iacobus de la Riviera, qui secum aliquot egregios peritosque discipulos duxit; splendide in aedibus Barberinianis, Romae ad collem Quirinalem, tunc arratiorum Urbana prima fabrica collocata est, unde centum et ultra pretiosissima aulaea edita

sunt, quae inter et Constantini Imperatoris cognomine Magni, et Urbani VIII Pontificis gesta referentia. Urbano VIII vita functo an. MDCXLIV, non operis qualitate atque artificio, sed numero Barberiniana officina aliquantum defecit. Brevi tamen; nam ineunte saec. XVIII Clemens PP. XIII splendidiore loco atque cultu in magno illo apostolico hospitio S. Michaelis ad Ripam trans Tiberim eam posuit, eique praefecit Victorium de Mignò, tunc temporis arratiorum artificem celebratissimum.

Qui successerunt Pontifices eidem scholae stimulum omnes verbis ac re addiderunt; nec frustra: eius enim nomen per orbem universum ad nostros usque dies summis laudibus manavit. Quum denique, post an. MDCCCLXX, S. Michaëlis hospitium una cum adnexis artium scholis in Italici gubernii dicionem cesserit, nova a Leone XIII Pontifice arratiorum fabrica in ipsis Vaticanis aedibus constituta est, eique Petrus Gentili praepositus, arratiorum artis, quam a maioribus suis, in hospitio S. Michaëlis magistris, exceperat, cultor et ipse probabilis, illustrator et historicus.

Sic arratiorum ars, Pontificum praesertim opera Italorum facta, nobilissimam gloriosamque saeculorum traditionem in Urbe servat, fovet, alit.

FORFEX.

SAPIENTUM PERVESTIGATIONES

A RADIOPHONICA VATICANA STATIONE
LATINE VULGATAE

NOTITIAE.

DE VULCANISMO TERTIARIO ET QUATERNARIO IN INSULA SARDINIA.

Aurelius Serra novas perfecit inquisitiones circa vulcanismum tertiarium et quaternarium in insula Sardinia, ac pra-

cipue in eius parte septentrionali, de quibus librum ipse recens edidit.

Loquitur Auctor de vulcanismo tertiaro ante aetatem miocenicam medium, et comparationem instituit inter saxa trachidacitica apud Silanum et Bolotonum et saxa quae in aliis Sardiniae regionibus inveniuntur.

Censet autem Auctor optimam esse opinionem iam a Prof. Millosevich vulgaritatem: scilicet saxa harum regionum certe post efformationem andesitum augitico-olivinicarum originem habuisse.

Conatur denique Auctor ordinem eruptionum recognoscere in vulcanismo posthelvetiano.

DE INQUISITIONIBUS MICROSCOPICIS IN QUIBUS DAM MINERALIBUS.

P. Piepoli nuper praelo dedit Notam de inquisitionibus microscopicis in quibusdam mineralibus cobalto-nickeliferis in Sardinia inventis.

Singillatim descriptis smaltite, chloanthite, safflorite, nickelite et linneite, ostendit Auctor omnia haec mineralia conglomera simul esse cum quartio et siderite.

Comminuta vero trituratio mineralium videtur pertinere ad motus tectonicos, qui in tempore subsecuti sunt.

MEDICAE NOTAE

De chylo et sanguine.¹

Quare autem certae saltem particulae hinc inde in visceribus tanta cum providentia separantur, nullam aliam assignare possumus causam, quam certam eamque constantem pororum configurationem,

¹ Cfr. fasc. sup. mens. Iulii.

quae, quum tum in vasis sanguiferis, tum in cribris et tubulis excretoriis diversa sit, non possunt non certi saltem generis particulae hinc inde segregari et ab aliis divortium facere. Quamdiu enim pororum figurae firmo stant talo, et sanguis singulis minutis suum absolvit circulum, semper ea quae excerni debent, excernentur; quae vero admittenda, admittentur. Ipsa enim viscera nihil aliud sunt quam congeries vasculorum, et admissioni sanguinis et excretioni recrementorum dicatorum, quibus massa quaedam sanguinea vel chylosa est affusa. Haec ob certam pororum configurationem, certis etiam particulis transitum concedunt, et quum illa non eadem sit in omnibus, mirum non est, si aliae particulae secernantur in renibus, aliae in liene, aliae in hepate, aliae in pulmonibus, aliae in pancreate, aliae in glandulis, aliae in testibus.

E quibus palam fit, sanguinem per venas refluum vix uniformem esse posse, quum ipsi in partibus solidis semper diversi generis particulae admisceantur...

Quaeri hic solet, unde sanguis purpureum suum habeat colorem. Respondeo: sanguinem sui ipsius esse opificem; nam, quando particulae sulphureae, sive pingue et oleosae cum salinis a copiosissima materia aetherea in corde exagitatae et in orbem celerrime volutae magis rascunt et arctius coniunguntur, talem sanguis accipit superficiem, ut radii luminares inde reflexi ita modificantur, ut sensum coloris rubri in nobis excitent. Sal autem et sulphur hic omne ferre punctum vel exinde probari potest, quia sanguis eo magis rubicundus et coloris incarnati est, quo plus de sale et sulphure participat, quia sulphur a sale alcalino secundum minima dissolvitur, dum e contra, si acidum sit in sanguine, color obscurus magis sit, et sanguis crudior, iuxta elegantissimam chymicorum regulam: « Sulphurea ab alcalibus solvuntur in mi-

nimas particulas; per acidum vero in particulas crassiores coagulantur»; hinc facile potest dari ratio, quare ipsum lac cum sale tartari volatili coctum, rubicundam tandem induat tincturam.

Quod vero hic nec calidi innati nec humidi radicalis mentionem facimus, caussa est, quia hactenus a nobis impetrare vix potuimus, ut credidissemus haec duo in rerum natura existere, quum nullum de his conceptum ipsorum essentiis conformem formare possimus. Tale quippe calidum innatum a prima nativitate cordi inditum et ad ultimam senectam ibidem persistens cum humido suo primigenio nunquam observavimus; nam caloris essentia non consistit in quiete, neque color stabilis est et insitus, sed omnis est influens, nec unquam idem sentitur calor, ut nunquam idem conspicitur fluvius. Quod si molestum fuerit a veterum placitis omnino recedere, dicere possumus calidum illud innatum esse reliquias sanguinis in corde rarefacti, quae singulis tamen momentis mutantur, quum semper aliae atque aliae accendant, et priores avolent: humidum autem primigenium ut chylosa seu lactea sanguinis pars, quae pabulum et nutrimentum omnibus partibus suppeditat, et qua deficiente, partes flaccescunt et marcescunt.

Ipsam quod attinet cordis artificiosissimam structuram, eam apud recentiores anatomicos videre licet; nobis hac vice hoc quidem inter alia notatu dignum videtur, quod sinister ventriculus proprius ccr dici mereatur, quia dexter ob solos pulmones appensus est, quo resciuso, utcumque tamen cor pyramidalem suam figuram obtinet; hinc illa etiam animalia, quae pulmonibus carent, dextro quoque cordis ventriculo carent. Quaeritur itaque an pulmones ob aëris admissionem facti sint; id quod quidem haud videtur, quum eorumdem structura innuat, eos sanguinis mixtione et depurationi magis dicatos esse,

quam respirationi, vel, ut loquuntur, aëris attractioni, qui vel sine his qua datur via influere posset. Respirationis enim præcipuum organum non sunt pulmones, sed diaphragma, quod cum ceteris musculis pari passu ambulat, et motui dicatum est. Quippe a spiritibus animalibus inflatum protrudit costas et abdominis musculos, qui incubat item aërem externum premunt, ut per tracheam ingrediatur, et hinc necesse est, ut pulmones inflentur, et aëris sua elastica sanguinem a passa rarefactione adhuc spumantem in motu suo progressivo versus sinistrum cordis ventriculum adiuvet, cuius particulae aëre non admisso ab aethere versus omnes dimensiones potius moverentur, et motu tali intestino intra pulmonum cellulas mirum in modum tumultuantur. Verum quum interea atmosphaerae incumbentis gravitas obstet elevato thoraci et abdomini, relaxabitur statim diaphragmatis tensio, et pulmones iterum collabuntur, sique fit expiratio. Ceterum ipsum respirationis organum mere mechanicum esse hodie a Senguerdio ad oculum demonstratur, cui experimento instituendo et nos unam vel alteram impensuri sumus horam.

WALDSCHMIDT.

COLLOQUIA LATINA¹

XVII.

Munditia librorum.

ALBERTUS, MODESTUS.

ALBERTUS. - Si incumbere in libros, et cubito supra eos deposito nisi male est, haud memini videre qui magis incum-

¹ EX IACOBI PONTANI opere, cui titulus: *Prægymnasmata latinitatis*. — Passim retractavit, hodiernisque moribus aptavit I. F.

bat te uno, qui omnes codices tuos prope iam incumbendo contrivisti.

MODESTUS. - Assiduitas hoc intertrimen-tum attulit; non cubitus.

ALB. - Quid? Ista assiduitas in meis cur non sic appareat? Praeterea, quam sunt commaculati intus et foris tui? quam habent horas paginarum infirmas, et summas introrsus inflexas? quas auriculas asinorum solemus vocare. Itane ut lo-quor?

MOD. - Tu aliquid artificium calles, ut videtur, mihi ignotum; quod ubi di-dicero, habebo libros mundiores minusque tritos.

ALB. - Nullum teneo artificium; omitte iocationes; munditiam librorum perinde et corporis totius amo et complector.

MOD. - Quid tam te miseret librorum meorum? Quid tam mirum in modum sollicitus es? Brevi novos emam.

ALB. - Si sanus es mentis, quare ma-vis prodigere pecuniam, quam deponere rusticitatem et negligentiam?

MOD. - Eho, tu ut mihi rusticitatem et negligentiam in proprii loco obiectes?

ALB. - Non enim est urbana elegancia: hoc quamvis iniquo iudice probaverim.

MOD. - Quid tibi mecum est negotii? Cura tuos.

ALB. - Id ego ago; verumtamen odi male sordes istas in aliis quoque. Phu! quam habes item digitos atramento foeditos, et os similiter denigratum; ut non iniuria suspicetur aliquis, te atramentum bibere solitum. Cur non caves? Cur non purgas aqua?

MOD. - Indicia et vestigia sunt haec diligentiae magnae et laboris.

ALB. - Pigritiae magnae et torporis: oportebat alioqui diligentes fieri immuno-dios atque sordidos.

MOD. - Desine mihi exhibere molestiam, si sapis.

ALB. - Tracta libros humanius, aut diem dicam tibi; scis Magistrum in huius-

modi peccata aequa, ut in discendi cordiam, acrem se praebere vindicem.

MOD. - Crimine vacare debet qui in alterum paratus est dicere.

ALB. - Quid istuc?

MOD. - Non deerit unde tibi par reponam.

ALB. - Minae istae nihil sunt, nisi minae. Vale, sordide.

MOD. - Vale, nitidiuscule.

ANNALES

Italiā inter atque Aethiopiam discrimen.

Discrimen inter Italiā atque Aethiopium imperium succendentibus qui sequuntur eventibus fuit, ab ultima recensione nostra, obnoxium. Omni singularium colloquiorum solutionis via paeclusa, res ad Societatis Nationum Concilium die 1st sup. mens. septembbris, quemadmodum statutum fuerat, delata est. Hic Italorum legatus, Aloisi dynasta, gravem orationem recitavit, in qua luculenter Aethiopicum regnum sine fide iamdiu sese gessisse in pactionibus civilibusque promissis et receptis exequendis contendit, eiusque barbaros mores demonstravit; omnia tum scriptis tum photographicis documentis confirmans, quae in volumen collecta singulis Concilii membris tradidit. Declaravit itaque nolle prorsus cum Aethiopico gubernio Italiā pari gradu disputare, quod indignum factum est civiliū Nationū Societatis participatione; sibique integrum agendi libertatem repetere, ut in Africa orientali vadimonia illa obtineret, quae possessionum suarum incolumitatem omnino tutarentur. Aethiopici legati defensione auditā, Concilium quinque viorum coetum (legatos nempe Galliae, An-

gliae, Hispaniae, Poloniae Turcicaeque reipublicae) elegit, qui rationes hinc inde allatas perpenderent mentemque suam de re aperirent. Huiusmodi coetus, qui sibi ex legionibus earumdem civitatum alium parem virorum numerum aggregavit, eo praesertim fine, ut exhibita documenta recognoscerent, propositiones suas emisit non valde a praecedentibus in Parisiensi colloquio agitatas dissimiles; in quas ab Italorum legato, neque id mirum, vehementer reclamatum est. Tum novus est coetus constitutus ex viris tredecim, nempe ex universo Concilio, Italiae legato excepto, (quippe cuius esset negotium), eo quidem munere, ut Societatis contioni diligenter descriptum libellum esset praebiturus, ex quo contio ipsa, plane cognita ratione discriminis, compositionem summa ope iuberet.

Dum vero Genevae consulitur, Aethiopum rex milites omnes ad arma convocat; Itali, vicissim, ne ab imprudenti hoste opprimantur, incertos fines occupant, exsuperant.

Ex Bulgaria.

Ex Bulgaria nunciatum est detectam contra regem et civitatis administros coniurationem fuisse, cuius principes omnes deprehensi sunt, excogitataeque rationes ad nihil redactae.

Sint Deo Optimo Maximo grates, quod novis lacrimis in tam vexato iam orbe temperatum fuerit!

POPLICOLA.

— Cogit rogando, quum rogat potentior.
— Divisus ignis extinguetur celerius.
— Dulce etiam fugites quod fieri amarum potest.
— Geminat peccatum qui delicti non pudet.

P. SYRIUS.

VARIA

Quot modis populus Romanus urbes occupare consueisset.¹

Quum populus Romanus rei bellicae studio totus deditus esset, omnia diligenter perpendebat quaecumque ad propositum finem consequendum aliquo modo facerent, sive sumptuum, sive aliarum quarumcumque rerum habenda esset ratio. Hinc factum est ut raro conarentur urbem aliquam obsidione capere, quod haec tot sumptibus constare soleat, ut eos nec superare, nec plerumque aliam aequare queat utilitas, quae inde redundat. Atque haec ratio est, quod in universa tot annorum historia paucissima exempla liceat invenire urbium, quae longa obsidione ad ditionem compulsa fuerint. Existimabant enim quacumque alia ratione commodius capi urbes posse, quam longa obsidione. Itaque expugnare solebant urbes, aut alias ditione eas capere. In iis expugnandis utebantur vi aperta, quandoque sola, quandoque cum fraude quadam ac proditione coniuncta.

Aperta vis erat, quum urbem ex improviso adoribantur, et undique oppugnantes magno cum impetu, scalis coronaque eam capiebant: muros non frangebant, sed scalis admotis concidebant, deiectisque defensoribus, urbem occupabant. Haec omnia magna cum festinatione atque impetu fiebant, usque adeo, ut quandoque uno die urbem etiam maximam caperent, quomodo Carthaginem novam Scipio occupavit. Quod si primus impetus minus prospere succederet, ad frangendos arietibus muros sese conver-

¹ Ex NICOLAI MACHIAVELLI opere « De republika disputationes ex prima decade T. Livii » latine reddidit H. BINDI.

tebant. Cuniculos quoque agebant, per quos urbem ingredientes illam occupabant, quemadmodum in Veiorum expugnatione accidit. Turres etiam ligneas et propugnacula foris extraherent, aut vallum urbis moenibus incumbens, ut in alto loco consistentes, eos qui intra moenia essent omni genere telorum ferire possent. Qui urbem intus defendebant, maxime periclitabantur in primo impetu, quum scalis coronaque oppugnatio tentabatur. Nam moenia undeque defensibus indigebant; quod si igitur aut non satis multos haberent milites, aut non omnes ex aequo urbem salvam esse cuperent, facile evenire poterat, ut vel uno aliquo loco defensores pulsi, aut spontecedentes, occupanda urbis praebarent occasionem; atque hinc fiebat, ut multis urbibus hoc modo Populus Romanus occuparet. Quod si primus impetus non succederet, raro instabant eodem oppugnationis genere; quod magno cum periculo universum exercitum extendi oportet, ut corona urbem cingeret, eamque omnibus locis simul oppugnaret; nec proinde resisti potuisset, si per unam aliquam partem vehemens eruptio fuisset a civibus attentata, quod milites vehementer fatigarentur. Quum muri arietibus frangebantur, tunc qui in urbe erant, defendebant se eodem modo, ut aetate nostra adversus vim tormentorum bellicorum; retrocedendo enim loca fracta reparabant. Quum agebantur cuniculi, contrarios alios agere conabantur, ut per eos egredientes, vel ferro vel arte aliqua hosti sese opponerent et, inter cetera, cuniculos hostium iniecta materia quae ignem conciperet, oleo praesertim et plumis obstruebant, ut igni, fumo et aliquo alio foentre, eos aditu prohiberent. Turres etiam, quae foris extraherent, et alia huiusmodi propugnacula igni diruebant, et valla, quae moenibus incumbentia ab hostibus erigebantur, perforatis muris minuebant,

subinde tanta terra ablata, quanta conferatur ab bostibus.

Neque vero hisce oppugnationis modis in longum tempus utebantur; sed quum non succederet, discedebant. Exemplo esse potest Scipio, qui Africam ingressus Uticae expugnationem tentavit; sed quum videret illam minus ex animi sententia succedere, ab instituto discessit, et ad delegendos Carthaginensium exercitus omne studium convertit.

(*Sequitur*).

Asinus et Olitor.

Serviens apud Olitorem Asinus, quum perpetuis laboribus fesso pabulum exiguum praeberetur, precibus suis Iovem exoravit, ut, illo domino liberatus, ad alterum perveniret. Ita venundatus, nactus est herum figulum. Quo in servitio, quum et luti et vasorum oneribus gravaretur, minus sibi vivendum putabat, et multo quam prius maioribus precibus ut liberaretur Iovem fatigabat. Iove igitur volente, tertio venit, addictusque fuit corriario. Apud quam quum quae gererentur videret: — Heu mihi! — cum gemitu inquit — quanto priores servitutes tolerabiliores erant! Nam ab hoc intelligo etiam pelli meae periculum imminere.

Fabula ostendit, tum maxime homines veterem fortunam requirere, quum novam experiri coeperint.

locosa.

Tuccius in schola.

Structura humani corporis singillatim descripta, Magister Tuccium interrogat:

— Si quis calce te petierit, Tucci, qui musculi concitati fuerint?

TUCCIU: — Lacerti.

MAGISTER: — Phi! Unde fieri possit?

TUCCIU: — Quia alapha statim calce petentum percusserim!

Tuccius agricola.

— Ecquid, Tucci, de semine illo curbitae, quo te donavi? Nonne sevisti?

— Hercle! in capsula lignea, quam super podio cubiculi mei collocavi, mane et vespera terram circumluens.

— Quid autem usque nunc obtinuisti?

— Multam a vigili urbano mihi irrogatam, ob aquam stillantem in viam.

* * *

Aenigmata.

I.

Syllaba vocali constat prior; altera dicit Fungens illud agensque prior quod syllaba [negat.]

Posterior fiat modo quae prior: esurienti Plena patet dapibus, datur, invitantque: fruaris.

II.

Dulce melos meditor, dum pennis aethera [pulso:] Rho mihi praefigas: reddam tua guttura rauca.

Aenigmata in superiore numero proposita his respondent: 1) *Io, Ino*; 2) *Venernum*.

LIBRORUM RECENSIO

D. Iunii Juvenalis Satirae. Recensuit NATA-LIS VIANELLO. In aedibus Io. Bapt. Paraviae et Sociorum. — Aug.-Taurinorum ... MCMXXXV, pp. LXXXIX-226. Pret. L. 21.

Datur *Corpus Scriptorum Latinorum Paravianum* hoc Num. 61, quo cl. Vianello novam eandemque criticam, u i aiunt, editionem curavit huius poëtae, omnium forte obscurissimi atque edacissimi. Quem non tam castigare ridendo mores dixerim quam potius oblectare, nescio quanam daemoniacam voluptate, flagellando scurrilia. Quam enim in Horatio, in Martiale, eoque magis in Parinio nostro ad altiora contentionem nunquam non

deprehendi, in Juvenale deesse plane non negaverim. Et tamen latinarum litterarum peritiores hisce quoque carminibus delectati semper sunt et delectantur dudum, ubi patet quantum latina lingua ad vel secretissimos animi sensus, vel tenuissima vitiorum nubilatide vivideque exprimenda valeat. Italicam igitur editionem, quam apud nos viri periti minus corruptam aut saltem aptius emendantam, iamdiu desiderabant, eam en praebet Vianello, tam multis criticae artis instructam auxiliis, qua nihil forte melius habere possis. Etenim in copiosa praefatione uberrima doctrina edisserit Vianellus de harum satirarum deque permultorum codicum vicibus, nec semper vetustiorum vestigia premens, immo vero saepius, idque plerumque optimo iure, ab eis discedens, aliam, eamque novam, viam sequutus. Quo fit ut hanc editionem omnibus praestare qui que fateri cogatur, nec critica tantum arte, sed et typographica, quam appellant.

Evidem nullae in id genus editionibus apponuntur glossae ad interpretationem, quibus tyrones indigent a primis unguiculis; quamquam ad id te heic iuvant nonnihil *argumenta*, quae singulis satiris subnotantur: eoque magis eruditis viris, quibus huiusmodi editiones cumprimis adparantur, grato erit auxilio qui in fine subnectitur satis enutritus index nominum et rerum.

Gratulamus igitur ex animo tum soller-tissimis aedibus Paravianis cum etiam peri-tissimo Natali Vianello, qui hoc opere critico bene meritus est et de latinis litteris et de patriae decore; licet currente calamo exciderint hic illic naevi, ceteroquin facile suc-cessivis editionibus emendandi.

S. R.

Ferdinando Bernini, Dizionario della lingua latina, italiano-latino e latino-italiano per uso di tutte le scuole medie. — Augustae Taurinorum edid. « Societas Editrix Internationalis ». — Ven. lib. 30.

Nihil praefatus, et praefationis loco integro kalendario romano mensurarumque tabula appositis, Ferdinandus Bernini novum hoc vocabularium italicis scholis omnibus or-

dinis secundi offert, lectoremque inducit ut finem ac rationem operis, et quasi dicam auctorem ipsum, ex sese recognoscet; qui quidem magister artis sua valde peritus vel a primo vocabulo deprehenditur, a litera A scilicet, cuius officia in latino sermone re-censemuntur, et congruae grammaticae construc-tiones referuntur; ita porro de singulis pra-e-positionibus, de verborum constructionibus, peculiariis notis, formis, etc. Vocabulorum numerus neque amplior neque contractior quam ut par est ad tyronum usum plerumque invenitur, et auctoribus qui in scholis secundi ordinis evolvuntur accommodatus; qui vero non indicantur, ea fortasse de causa, quia discipuli eo ipso quod auctoris prae-manibus habiti significata perquirant, eius nomen recenseri non indigeant; quamquam si lexicon latino-italicum spectare id potest, fieri quoque de lexico italicico-latino non facile admittam; apud lycei enim scholas prae-sertim, in versionibus latinis aurea munditia quaedam et elegantia orationis requiritur; quae ad consequenda non est dubium quin nosse a quo auctore verba et locutiones ma-naverint valde conferat. Praeterea notandum videtur, quum in lyceis loci discipulis ver-tendi non raro adsingentur a nostrae aetatis scriptoribus deprompti, huic eventui haud satis Berninium occurrisse, quandoque vocabu-lorum inopia, quandoque etiam ex defi-ciente inter verba duarum linguarum plena congruentia. Si vero huiusmodi lacunae, posteris editionibus facile explenda, superiorum cursum discipulos singillatim attingunt, pro gymnasii scholis, aliisque eiusdem gra-dus Bernini opus, — inde etiam quod, securus quam apud alios auctores, vocabula opportuni-nis notis historicis, mythologicis geographicis-que illustrentur et scurrilia foedaque omnia-prorsus a vocum indice amanda fuerint — admodum commendabile censendum est.

Adde typorum nitorem, pretiumque, prae-paginis 1587 ac tegimine linteo aureisque or-namentis decoro, vere nostris diebus parvum; quae vero proprius in laudem Taurinensis Editricis Societatis cedunt.

F. —